

գաղ առաքելաց թեւին իւր պարուն Բաղուրան: Եւ եկն Ռուբեն տիրեաց Տարեհեաց իւրոց: Իւր նա քարեմտա, առաւա, տեղեւանք գեղեցիկ, եւ ի զհնաւորութիւն արեւ եւ արդ ի նետելն: Իւր սխաւ տալ պարգեւս ամենեցուն առաւապէս: Եւ էաւ. զգանն պարուն Սէշէն, սխաւ սփռել ի պէտս եւ յանպէտ, եւ առաւ սեղանով առաւ. չափեց զբերս իշխանացն: Եւ որ Գ արար պատիւ իշխանացն եւ շարժալիցաւ ամենեցուն ժամն երախտեացն զոր պարուն նմա, եւ սպանին զՏորեղայրն իւր եւ բլին զան ի տեղ նորա:

ԺԱ. Յետ մահուան Պատմեաց բրինձին շատ իշխանք եկին յԱրարտաւ ի ծառայութիւն թագաւորն լեւանի, եւ այսպիսի խոհմով իշխանացն եւ քաղ զորք եւ առաւ պարգեւս եւ ընդարձակ սեղանով չափն յարար կայմեր ի կռիւ: Ուր եւ զիպոք թաղապէս քարեր զեղծափն: Չի առնաւ ծանաղարջ հրաւիրելն զանուն թագաւորն լեւանի, եւ անունն զգալին: Եւ զորդին խոյն Ապանին որ էին տանք Հռոմոց, նեղեալ անկապեց յոյժ, առնելով ի նոցանէ բերդորայնութիւն զերկիր նոցա: Եւ այս յնշարմութեամբ կրքն ի մէջ թշնամեացն կրքն գտարչան անապարտելի. եւ սիրելի էր հնաւորաց եւ մարմարաց:

Կարծեմք որ մինչեւ ցայտ ի մէջ բերեալ օրինակներէն տեսնուեցաւ թէ անհիմն չէր ինչ որ Տարեղայրաց միայ մասին վրայ գրեցինք եթէ պատմական եւ թէ բանասիրական չայցեմամբ: — Ընդ հակառակն այսու հետեւ բերուեալ օրինակներն որ սիրին մեծ ծանրախառնութիւն ունեցաւ, նախ՝ բանասիրական կամ ընդուն չայցեմամբ, ժամն զի ծիշդ համարուն էն բոտ ամենայն ընդարձակութեան բանին, եւ սակաւ մի յետոյ՝ պատմական չայցեմամբ եւս, որովհետեւ Հեղինակին ժամանակակից գէպ-բերուն վրայ կը խոսին, զորո իւր անմասկան տեսութեամբն ի գիր կ'առնուի:

ԺԲ. Յետ մահուան թագաւորն եւ սպանման պարսն Առաջիկա մեռաւ. սպանումն Արարտ, եւ նոսաւ իւր եղբայրն Արարտն՝ այլ իմաստուն եւ ստատաբաշի: Եւր զորացաւ սա բարեւո՛ր զորք, էաւ. Արարտայ թագունն ի կէտ Վարդէն զերեզն կայանաւ: Եւ զգուստն նորա ի կտուրէն յոյ կամեց, եւ չհանգաւ ի հետն տեղին: Իսկ պարուն կատարեցին պայն զի իսկեց ի իմաստութեամբ անպղծ զաւարճն: Եւ իւր Բարաթիւն էաւ ի վերայ չարի՛ք որ սայլ ամեն ապրի հեծել ի ծառայութիւն չորս Տարեւր մահ: Եւ զին զանայր Գուանդիլ օժանդ իւր քերէցնէր:

Եւ ստալանին խոհեմով թէ կելիկիրա մտեալ որ է, առնում՝ երբ ուզեմ՝ ապա թող երթամ յայլ զեհ ինձ երկիր բանում, զնոց շատ զորք եւ էաւ. զեղեկպոն եւ կորոյր զայնոր սուլանն. անոր ի Արարտուն, եւ զայն այլ էաւ. Ապա որդեգրաւ անոր, եւ երեւ էաւ զՄեկերին եւ զխարբերդ եւ զՉիշխանագն եւ զԱրիփի եւ զԴոպն եւ մինչ Եփրատ կարէ գամնն միջեք. չայցն որ ելաւ եկաւ Սորոյ սուլանն Անթափայ տիրոջն ի յօգն, ու չկարաց իրը անել:

Ի սորա տերութեանն ելաւ Թաթարն Համբան ու մայն, որ կա զայս ու կառնայր զէրկն իմարաւանն, գերբերն ու քաղաքներն, եւ երկն մինչ ի խորացն: Եւ խաղաքեաց զխորազմ Հաւն տարգալին եւ փախցն. որ գնացին անցան ընդ Ջահոււն մեծ գետն եւ նստան ի վերայ գետափին. եւ յունել յիւրեանց զամեն երկու գետա՛մնէն՝ որ եւ ընդ Ջահոււն եւ ընդ Գեհնն ի մէջ: Եւ ինքն խորազմ Հաւն կայր գետ ջրած ի վերայ գետին, եւ կարծեմք թէ զխորաւանն եւ զին մեծ գետն կարէ՛ յայս գետն փրկել: Եւ Չինկիլ խանն որ զլու իւր Թաթարուն՝ կապեաց ի վերայ նաւ:

Երով Խաղաթնն ու անցաւ ընդ Գեհնն, ու երկն էաւ գետն քաղաքն Ամրանդ ի չորս օրն, եւ ի չորս տարին չկարաց անելն. ժամն զի Ամրանդն ի թուրք լեւան Գեւ քաղաք ասէ. յիսաւի որ գեր էր եւ մեծ:

ԺԳ. Պարսն կատարեցին պայս ժողովեաց զաւան եկեղեցականն եւ զորն Հայոց եւ սայլ թէ Պարսնայ, գուց քիտեք թէ Հայոց ներգութիւն գոթ Առաւածով ինչո՛ւ զայս բերի, ու մեր պառնաղաւորս կարգանն եղաւ: Ամենք Թեոփոսեղէնք որ մեղ պարսն բերեմ, զի եւ ուղեմ որ իմ տանն եւ իմ որդեւն անդորրութիւն առնեմ: Եւս ամենն Թեոփոսեղան շատ օրեր, եւ չայց պատնէնցին որ քան ի յայլ տեղաց բերն զԱմրանդ բրինձն որդին զՅիկիլի. զի ի մտաւ եւ եւ լաւ կարէ օգնել մեղ ի մեր ամեն կարիք:

ԺԴ. Եւ յաւուր զայս շարժեցաւ զհաւան բարկութիւն ի Թագաւորն Չագալ, եւ ուղեց երթալ տեսնուլ զիւր մայրն, յՕպալիլլան թուր ի Սելեւկիա եւ գնաց: Եւ խաղեցաւ ընդ թուր զաւորն եւ ընդ զան չայց, Եւս գաւառ կառնալով ժողովեաց հեծել, ու գնաց ինչաւ առաջ Սելեւկիայ, Եւ Օպալիլլան փնաց որ շատ կու ծախաւորս զինքն Սելեւկիա, ու կու փախելն ի յԱրարտն սուլանն: Եւս ուղեց տալ զերթն թագաւորն ու սեր ունեցալ ընդ Հայոց: Եւ Գրեք Բերդրանն անդ կերպով ետեւ ասէ. Գրեքալ լեւան թագաւորն եւս մեղ, եւս չկարեմ անել ընդ իւր գուստն թէ իւր ի բերդէս. ապա մեղ կու երկնք, գուց առեք զերթն ու զինք: Եւ այս ճեղ առին զՍելեւկիա ու զԹագաւորն:

ԺԵ. Յայս աւուրս մտաւ Թաթարն ի Հռոմ, եւս սուլաւանին մայրն էաւ ինչ գուստն ու փախաւ ի կելիկիրայ. Եւ Թաթարն յարկեց ի հետ ի Հէթում թագաւոր թէ Տուր զփախաւանս, թէ չէ՛ քա ամեն սերն որ հետ մեղ զրիկ նստաւ եւ: Եւս փախեցն որ Թաթարն չըտէր յերկիր, առնին, Եւս փախաւ սուլանն Բայ խորեզմ, ժողովեաց հեծել, մտաւ ընդ Պարսպանին խառն ի վայր ու այլեաց զամենն: Եւ թագաւորաշայրք պարսն կատարեցին ու Սեմբատ գուհաւապոյն եկին մտան ի Տարսուս, եւ թագաւորն իւր հեծելուն կայր յԱռաւա: Ինքն (Խնափ) ի գաւառն հետ գետն, զերեցին զաւան երկիրն եւ կեցան վեց օր, եւ ապա ել անին որ երկիրն ընդ կուկիլկ կապանն: Թագաւորն հեծելունն ի հետ եւ, եւ թագաւորաշայրքն եւ Սեմբատ գուհաւապոյն, եւ չայն ի տեղ մի՛ որ Մայմառ. ասեն: Եւս գարանն անթիւ շատ ի յետ. Եւս դիպաց ու Առաւածով խաղաղեաց եւ փոտրելով փախեցաք ինչիկ Պուստանք:

Եւս յետ այլ մէկ տարւոյ, ի թուին Ողջ պարսն շատ փոքրեց, ու եկին մտան ընդ կուկիլկ կապանն երկրով Տարեւր եւ փաթեանն չայցաւ մտք, եւ բարդ պատմեցն զՏարսուս, թագաւորաշայրքն եւ Սեմբատ գուհաւապոյն մտաւ ի Տարսուս: Եւ եթէ զամեն ներգութիւն բանացն ու զինքն գրեալ էաք՝ նա կարի շատ լայն էր. չայցն որ ինքնին գեհն ու ի յեկնին աղէ նետն ընկեց մի փոքուն զպարկոյն: Հառաք մեռաւ յերկուց կողմաց, բայց ի դուղեմն չարեւապա տիկ զի ունեաց ընդ ներքն աղէկ Գուանիկ լաւնորք:

Եւս ապա եկն զեպանն ի Թաթարն՝ որ թուին զեկն եւանդ, Եւս չեաք ի լուր, ժամն զի զաւարսն առած ունեցն, Եւս պայր որ շատ եւ իմայն Առաւածով ի քրիստոնեայնք շնոն եւ յայն փանն, որ նստաւ եր սուլանն յալման անթիւն ի բերնն կայանաւան ու կը իմեք, լուկ ստաց Բովս քալս, ու մեռաւ. Եւս ամրապարսն որ մեղայ Տարսուս կային, երբ լսեցին նա ի զմեղ մտան ընդ թագաւորն, ու ուղեցին զՊարսկանս որ սիրով ի

տուեւ երթոյին. նա թագաւորն երես, որ երես ու գնացին. Եւ չէպէտ յիմացել զուշտանին մանչն, Յետ երկու օրոցաց ազգացաւ զՊրկանաւ: Եւ ընդ կանան Աստուծոյ մի օր պարզեցի փախել. զի որպէս ի վնայ մոր կացին կան զի անտերն չկուէ. երբ որ սէրն եղաւ. նա ի քան որ գիշերն եւ յերկն չկողարեւ. եւ եղև ամեն աշխարհ մէջ ծով: Բայն ժամն որ եղաւ Տարբեր հազար մարդ աւելի ասով պատմին, եւ իրաւեցի աստակեցան: Հաստ դիմել էաք այլեւ, իւրեանց թէ չէաք երգուելով:

Ինչպէս ի վեր անդր նշանակեցիր, Տարբերող ճնացեալ մասն սկսեալ թիւք 21Ե. — 22. ի գիր անուանւած է յայլեւ, որ (բառ Արշակ ԺԻ) է՝ Պապական տէրն Նաբի՝ ինամանեցաւ զարմին Սմառտայ: (Տես Բարդաղեւ, 1876, էջ 319.) Սոյն մասին մէջ յառաջ բերուելու յարմար օրինակ չգտնուելով, օրինակաւ շարքը կը փակեցի Տեառեակց զրուցող՝ որ ի վերջ գրուեցան յաւելուած է:

ԺԶ. Երիտասարդ մի կոյր, հոթն ամ էր՝ որ կոյր երբեք աչքը: Գնաց անկաւ. առիւն կուսել Աստուածածանին, եւ լայլ կը բռնէցի Նա ընդ առաւտն յայտնի երեւեցաւ. Աստուածածանին, եւ կոյրը զնա եւ ասել. Գրիգոր Գրիգոր, էր կուլաւ. յորժամ կուրացար դու, էր չկիր առ իս որ բռնէցի էր զքեզ. եւ նա ասէ. Ոչ գիտէի զայրիքս: Եւ իւր ասել կոյնն զնա, եւ ճեղքեաց զմարմնին, նոր պողպ շինեաց, եւ կաւելայ փորք լնէ. եւ զնորից անդոյց զգեղորին յաշնէ. եւ աս. Ժամանք բռնէցաւ, եւ տեսաւ. յայտնի զուրքը կոյնն ծիրանագեղան, եւ երկու ճեղքեաց առաջի: Եւ ամենք որ տեսան էին զնա յառաւ թուկան, եւ այդժ խառնել եղև, եւ ամենայն բնակիչ զաղքեաց եւ զառաւորն տեսան, եւ գոհուեցին ասելու Աստուծոյ օրճեցելոյն յաւիտեանս. ամեն:

* * *

Կը պատշաճէր որ աստ՝ բոստ ստորութեան՝ խոսիւր զորութեան անմիջեմ մասին անյն վայր. բայց այս այսժ՝ զանառ անմիջեմ՝ կը թողուց մինչեւ. Հաստած ի վերջն: Բայց այս բաժնից շինակած՝ Տարբեր Տարբեր միւր տեսութիւնն յառաջ բերել այն խորայն վայր, զոր յառաջագոյն (12) յիշատակած ենք, թէ արդեօք Տարբերքը սկզբնաւոր Տայերէնը դրուած է եմէ նախ օտար լեզուս. գրուելով յետոյ Տայերէնի վարձուած:

Տարբերող յորինուելու կերպով, — քաղցիվ այլ իր-մի պատմութիւններէն եւ անոց լեզուն առ անաւա մի — Բարդաղեւ ընդ գիրք յերեսն Տանիւր, — Տաւաւաւաւ արեւիկ տուած է Սմառտայ Քաղաքի լեզուով գրանել, որպէս թէ այլոց ի դուրս որ լեզու շարագածին ինչ ի ռաւմիօրեւ բարբառ. յեղած ըլլայ: Այս եւ բնական եւ պատշաճ մեթոտիկան Քաղաքի լեզուով, որ եւ բազմաց ընդունելի եղած է: (Տես յառաջագոյն Բարդաղեւ, 1876, էջ 319.) Այստե ամառն քաղաք Տարբեր ինչի Քաղաքի լեզուով գրանելու անուանել, զՏարբերքը, բայց ոչ այդու մտքը որով վիճանայ Հայնագրութեանց վարդապետն, որ այդպէս կը գրէ.

«Ազգայն Սկսեալ Քաղաքի լեզուով դուրս իս պատմութեան՝ քաղաքի՝ ինամայ թէ զպատմութիւնն (չՏարբեր-

«գիր») զորմէ քանի է, Սմառտ շարագեաց Տայերէն: Թէ-
«պէտ եւ երկրորդական ամառն (թարգմանութիւն քանի-
«ընտել զինամա շարագութեան, այլ, ընդ երկու խոսու-
«ընդունել զայն աստարտ յիւրեւ քան ինչունակու-
«թիւնն եւ ոչ ինչունակ Սմառտ զերկ իւր իշխու իս-
«յորք Բարդաղեւ Իս աստ Բարդաղեւ ի Տայ, որպէս եւ-
«Հեմմայն: Եւ այդպէս ի աստարտ բարձր աստին ինչ մե-
«րոյ ազգի, որ զկապութիւնն նախապատիւ ազգայն-
«իրական եւ օրինաց զնէ, որ եւ Բարդաղեւ իշխու ազ-
«գի իշխու աստարտ աստարտ ի իշխու Տայ-
«սերնիք Սմառտայ, կանգնեալ յայն Սիմեօնիականին
«ստիւն, էր մի ի գլխաւոր նաւանագրատար որ յառա-
«խին նաւը իտալական եւ աստարտակ արեւմտեան
«վաճառականաց: Տուան Սմառտայ զայլ իշխող
«քաղաքին յայնմիկ, եւ ինամութեան խառնեալ ընդ
«արեւմտեայ բերտաւորին, իւրեւ գիւրտու Բարդաղեւ
«ազգայն Բարդաղեւ Իս եւ զայրի զաղաքականեան կամ
«այլով բարբառով, որոյ յառաջ օրինակն արդ եւս տե-
«սանին յիշխանաւոր ազգի եւս որոյ զաղաքական ի միկ
«բերտաւորեց իւրոյն: Սմին իրի լէ ինչ անտեր զան-
«տեւն եւնիպարեւ թէ եւ Սմառտայ Տարբեր յայրիկ
«աստ՝ Տարբերակ լինակով լեզուորեալ նախ լեզուորեալ
«այլ իշխողին, Իս աստ Բարդաղեւ ի Տայ: (Տես
«Բարդաղեւ, էջ 17, 18.)

Արդեւ յառաջագոյն (12) յայտնած ենք թէ ան-
տերն կ'երեւայ մեզի այս կարծիք. եւ թէ կը զարմա-
նանք որ ինչպէս կարող եղած է հմաւ վարդապետն
պաշտպան կայ նոյն կարծեակ, որոյ պատճառարարու-
թիւնն անհնչելի կը գտնենք:

1. Սմառտ Կարեւ, կ'ընէ, դիւրեւա մտաւայ
զաղաքին բարբառ իւր... եւ ի զաղաքականին են-
թագրութեանն կը յաւելու. «Արդ յառաջ օրինակն որք
եւս տեսանին յիշխանաւոր ազգի մերոյ Բարդաղեւ ի միկ
բերտաւորեց իւրոյն: Իս Բայց կարծեալ թէ ի վեր-
ջինն ժամանակն ազգն հեռու. եւ օտար ազգայն մէջ գա-
լեալ անմանց վիճակն ի կրնար օրինակ անուանել յիւր-
այրու ազգին եւ արդեւանց մէջ ապրող իշխանի վի-
ճակին:

2. Չենք կարող բնական թէ բարձրատիւնն
պաշտպան եւ Տայական քանակն պարագայի մի. էմէ
լինէր յայտն՝ մասնն մերոյ ազգի, «որ մտաւայ զիւ-
րոյ ազգին զարբառ» սիրէ վարկ աստարտակն ինչ լե-
զուով. եւ աստ իւր Տայ լեզուով, իւր աստարտակ-
գեալ Տայ պաշտպանաւոր եւ Տայ զորականին հետ, որոյ
հետ բնակականայ եւ Տանապարտեայ Տարբերակ-
թեան պէտք էր գտնուել, առաջինն Տանամաներն
ընդունել, վերջոյ Տանամաներն աստ, իւր կարգադրու-
թիւնն Տարբերակ:

3. Եմէ իրոց մտաւայն էր Սմառտ Տայերէն,
ինչպէս կարող եղաւ. հաստարտ այն Տայ պատմաբան-
ներն, որոց քաղած է զՏարբերակ, եւ անոցմէ քա-
ղածներն թարգմանել յայն օտար (ստորինքն կամ զա-
ղիկներն) լեզու, յոր շարագեալ էր ինչպէս նախ զնոյն
բարդաղեւ:

4. Իսկ ինչ բնական կամ ինչպէս մեկնելու է
պատճառարարութեան վերին հաստածն թէ 2Ե ինչ
անտերն անտերն եւնիպարեւ թէ եւ Սմառտայ Տա-
րբերակ... շարագեալ նախ լատիններն կամ զաղաքի-
երէն եւ աստ Բարդաղեւ ի Տայ, թէպէտ կոյնայ
այս Բարդաղեւ — բառն այդպէս եւս ինչունակ թէ չա-
ղաքեալն ի Սմառտայ յայն թարգմանեալ ըլլայ. բայց
պատմաբանայ որպէս մեզի զնա ի վարդապետն, որով-
հետեւ ինչպէս իսկ ի վերջն իսկ էր «Բարդաղեւ... իշխու
Տաւա... եւ աստ Բարդաղեւ ի Տայ, թէպէտ կոյնայ
թարգմանեալ ինչունակ թարգմանեալ Տայական կ'երկ
պարագայեալն ինչունակ որ թարգմանեալ էր նախ զան-
Սմառտայ ինչ որ յառաջ մտաւայ էր իւր ազգայն
Տայ լեզուով, յայնպէս Տայական եւ Տայերէնայ եւս եւս
եւ նախ Տայերէն ի լատին կամ ի զաղաքական լեզու փո-
խանէ այնպէս ինչպէս Տարբերակ թարգմանեալ
այսպէս Տայերէն լեզուով, որ իւր այլ թարգմանեալ
նոյն գտնուեալ. Տայ պատմաբանայ պարագայեալ հետ
Պիտի բառն թէ երկու թարգմանութեան ժամանակն
մէջ շատ տարբեր անցած ըլլալով, նոյն միջոցն կ'ըն-
տեսանել, Բայց ամենայն որ կը տեսնէ թէ Սմառտայ

1 Այսպէս կը կոչէ Սմառտ քանի ի Տարբերակն (յոսն
Ոսեւ) գրեւոր լինու Ս. Թագաւորն Տարբեր. «Իւր իմա-
նայր թէ զայ այս իմանալու եւ գիտելու եւ անոյ ի գործ
կամ ի զինութեան իմ կ'ընտել եւ ի պատմականին,
այնք որ կ'ընէ իմանալու եւ Տարբերակն պարագայե-
այրոց մի եւ կ'ընէ Սմառտ պարագայեալ թարգման-
ութեան պատճառով. Եւսոյ վնայն կը կ'ընէ բարդ. Եւ
թէ իսկ Ոսեւ ծնու Սմառտ գրեւորատուք թարգման-
ութեան»:

պիս հրապարակական անձ մի իւր զինուորական եւ գեղականագիտական բազմազան զբաղմանց մէջ չէր կարող պարագլխի յառաջ լեզուապիտան լինան, եւ ի ժամանակի երեսնասորոյթ լինան չլիցնաց լեզուն սորվել ի հասակի ծերութեան: — Մասնաւոր զի իւր բարձր պատանաբան զբաղմունքն ազատ ժամանակն լիով լեզուն ըստական էին իւր այլ գրաւոր զբաղմունքն, որն իւրաւորաբար օրինաց մասնան, յոր կը պարագլխի իւր կենաց վերջին տարիներն, ինչպէս յետոյ կը տեսնենք: Եւ այս ընդարձակ մասնան եւեթ բաւական է հիմն ի վեր տալարելու Զահարպետան Վարդապետին կարծեաց խաբուել շինուածքն:

Ե. Գոցեալ զայլ ամենայն անտեղութիւն՝ որ կենային յառաջ բերուել, քանի մի խօսք ալ բանք չէի մի վայր, որոյ օրինակն կը յիշատակ ի հաստատութեան իւր կարծեաց: — Մէջէ կերեւայ թէ նաեւ յայտմ մասին տիւր բնական է կայ, եթէ ուրիշ որ Զահարպետանց Վարդապետին պատճառաւորութիւնն զորութիւն ունենայ, որպէս է ըսել թէ ինչ կը համարի թէ Էնիմոմ (աղբայեղաբար սէր իսկիտի) գիրք մի շարագրած է գաղղիկէն կամ լատինիէն, եւ յետոյ անոր հայերէն թարգմանած: Բայց ինչ այլապէս է բարոյութիւն, լայն իշխան լատինական գաղղիկէն դրածն է Թատմարաց բաւական ընդարձակ (72 էջ) մեծագիր տալարելու գրատուութիւն, որ չի յիշուող թէ ի հին ժամանակ երբեք հայերէն թարգմանուած է եթէ ոչ: Հապէս ի կէս դարուս Թարգմանեացաւ ի մեծ Է. Մկրտիչ Վ. Ս. Գրիգորիան, եւ աղբայեղ (1842) իսկ իւր (Հէթմի) ասկիտան գրաբար գրութիւնն է Զամանում (Հապի 10 էջ) ժամանակագրութիւն իսկ օրինակն է իսպանացոյ, որ աղբայ է վերոյիշեալ Թատմարաց պատմութեան կից (Տես նաեւ Սիւսան, Զաւարաբ, էջ ԺԲ. եւ 337 — 339):

* *

Ի վերջոյ երկու խօսք ալ յաւելուց Տարեգրոյ վաւերականութեան վայր, տեսնենք թէ ամ. Զոլուպի՝ Միստոյի գրքին աղբայեղ է, եւ կամ թէ բովանդակ զրուցութիւնն անգարն եւ անգիտի մնացած է: Այս խնդիրն լուսաւորելու փորք նշուլ կը մասնակարարէ ի վեր անգր ի մէջ բերեալ Թ. օրինակն: Այն օրինակին վերջերն՝ որ կ'ըսուի թէ է՝ Բակեաց յեկեղեցական սպասուց բազում անօթն ոսկեղէն, ի խօսքն այսպէս կը շարունակուի. «Զպա՝ հարան սրբոյն յոսկւոյ եւ յարձմեղոյ եւ յակնաց՝ դարգարած, զոր ՏէրՆերսէսն յառաջ էր շինեալ, եւ յետոյ Տէր Գրիգոր Սպիրտան փարթմանցոյց. «եւ գրեաց ի վերայ զերկոյորոցն անուանան: Զմեծ իսառն ոսկեղէն զպարսն Վատին քանեաց. եւ հա՝ լեաց զվայր ոսկի սուրբ նշանն Տէր Գրիգորիան. եւ հա՝ սկսուեալ եւ մարգարիտս շատս Բակեաց դա՝ կիսկաղմ՝ տուի տեսարանին Տէր Գրիգորիան, որ եւ իսկամբ եւ մարգարտով: Բակեաց զգրանա՝ «սրկլատ նախորդան Տէր Ներսիս, որ ձար ոսկւով՝ կարած էր, որ զէտ ձուլանային կանգնէր: Բա՝ կեաց զոսկին եւ զքարեան եւ զմարգարիտն ի գո՝ «ուլ սուրբ սեղանին, զոր շինեալ էր Տէր Գրիգոր: Էտա. զմեծ լուսակայն արձաթի զոր շինեալ էր Տէր Գրիգորիան եւ կարեալ ի զգեթ սրբոյն Գրիգորի. քանեաց զկամարան Տէր Գրիգորի զոր շինեալ էր ոսկւով եւ արձաթով եւ մարգարտով եւ «սկամբ: Այլ մի վանն ցրելոյն մեղ զնէք մեղ. «զի չէ թէ է համբաւ լուսաց. այլ տեսաց եւ շո՝ «սկեղեց մեղսք ի քանկին, եւ լուսաց ընդ այն՝ «պոյնլութեան անգար լուսն: Այլ զեբրն...»:

Որովհետեւ այս մանրամասն ստորագրուած է

Թեան հետքն անգամ չի գտնուի ի Պատմութեան

Ուրբինեանց, որոյ՝ այսմ համապատասխանող մասնաւոր երբ գրած ենք, յորմէ եւ գրեթէ անփոփոխ առած է Սպարապետն, — ի հարկէ պէտք էր հետեւցնել թէ այս վերջինս իւր կողմանէ յաւելուցած է այլ մանրամասնութիւնք: Բայց ստորագրութեան յետին մասն՝ «Զէ թէ ի համբաւն լուսաց, այլ տեսալ եւ լուսեղեցալ յետս ի տեղին եւ լուսոյ՝» չէնհարկ այս հետեւելութիւնն հանել. վանն զի ըստ խորհրդածութեան Ալիշան Վարդապետի (Սիւսան, էջ 506, Ծան. 2.)՝ «Թոյնժամ ոսկւով ամենայն տղայ էր նա (Միստոյ) եւ ոչ ի Հոսկլոյց», ուստի չէր կարող անպատճառ վկայ բլլալ պատմականին՝ ինչպէս բնականաբար ենթադրել կուտայ՝ մանաւանդ թէ որչափ կը զուլցնէ խօսքն:

Թեպէտ այսպէս հասանաբար կարող ենք հաստատել թէ այդ յաւելումն չէ Միստոյ. բայց թէ ո՛վ եւ երբ յաւելուցած է, զայն դժուարին է սահմանել, վանն զի պիտո՞ւք դժուարութիւնն ոչ միայն չի նուազի՝ այլ մանաւանդ կը մեծանայ, Միստոյի գրութեան վկայ յաւելումն ընդն՝ Միստոյն յետագային բլլալով: Այդ պատճառաւ նաեւ Ալիշան Վ. անորոշ կերպիւ կը գրուիցէ՝ «Որ յամեն Միստոյի գրութեան պիտո՞ւք գրե՞լ յաւելումն»:

Այս ուրեմն օտար գրիչ մեռն մասն է Տարեգրոյ այս Զատածին մէջ. եւ կարծենք որ անտեղի չ'ըլլար կատկածելն թէ այս գիպաց մէջ պատահածն թերեւս յայլ եւս դեպք պատահած է: Սակայն մակերեսութիւն կամ կատկած միայն է այն, որոյ ստորագրութիւն կը կարօտի անդրադայն եւ խորագրոյն քննութեանց:

Հ. Պ. Գ.

(Հարաւորելիք)

ԲԱՆԱՍԵԳԺԱԿԱՆ

ՄԵԼԻՆԵՆ ԸԼԼԸԼԸՆ ԴԵՐՄԵՆ

(ԳԵԼԼԵՐՏ)

Հարցոց մէկ օր տղան ծերուն,
«Ինչով նանել կրնամ անուն:»,
«Այս քու հարցում չէ դժուարին»,
Ըսաւ ծերունն մեր տղեկին:
«Նրկու, երեք միջոց գիտնմ՝
Կ'ուզեն յսկ թագի պատմմ:՝
Պատերազմաց մէջ միշտ արի
Նի՛ր, անուն նանես քարի.
Դրաւես սրտեր քերտաւորաց՝
Թէ դուն մեծնիս, բայց անմոռաց՝

Անունդ մայ
Նրկիս վրայ:

Նրկարդ. եղի՛ր դուն իմաստուն
Անխնո՛ւ սրով գիտութիւններ.
Կ'անմոռանայ միշտ քո անուն...»: